

separable). *Entornada. Entornejar. Entornct.*

Estorn rar en cat. fins en l'antic, i en realitat fins és dubtós que estigui ben llegit *storn*, com fa Riquer, per *estorm*; en tot cas no ha estat mai ni enlloc derivat de *torna* ni de *turn*; 'atac, combat singular': a Totsants farà onze meses que «mprenguem nostre *storn*», Arnau d'Erill, princ. S. xv (BABL xxxix, 209, v. 58) < oc. ant. *estorn* o *estor(m)* «combat, mêlée» (PDPF) derivat d'*estormir* «assaillar, atacar» (germ. STURMJAN, al. *stürmen*, angl. *to storm*).

Retornar usat de primer com a mer intensiu o emfàtic de la idea de 'tornar, tornar a venir', i eventualment 'tornar a anar, tornar enrere'. En un reglament d'un hospital dels Templers dictat en llatí l'any 1181, en versió cat. posterior, potser no en molts decenniis, del S. XIII: «cascun dels malaltes, per anar a cambres privades e *retornar*, hagen pelisses a vestir, e botes a calsar, e capeyls de lana» (MiretS, *TemplH.*, 540). «Que, enans de ta mort ni de la mia, tu *retorns* estar alcun temps amb mi, e puxes pots *retornar* a ton ermitatge»; «dementre que la dona cogitava en esta manera, en volentat li venc que *retornàs* als peccats en què ésser sulia; mas per los mèrits de la penitència --- Déus la volc sguardar ab --- misericòrdia, e féu-li remembrar ---», Lluïl (*Blanq.* I, 81.14, 171.21; encara II, 112.28).

De vegades, sobretot antigament, té construcció reflexiva en combinació amb *en*: «L'escuder anà a l'arbre e atrobà la donzella que durmia, la qual despertà e ab la qual *se'n retornà* al castell», *Blanq.* I, 264; o bé absolutament: «dix-li ---*retorna-te'n*, Pare sant, per so car aquel és mort qui't perseguia ---», *VidesR*, 78v1 (però *retornats* ms. B). No és clar si pren valor tr. amb el valor de 'repetir' o si hem de llegir a 'quell (que llavors fóra simplement 'tornar a una cosa, reincidir-hi)', en: «prengueren aquell delit ultra lo qual amor no'n pot prestar altre major; e après aquell moltes vegades agueren *retornat*, adormiren-se ---», *Decam.* VI, § 6, 319.12 (en tot cas Boccaccio hi havia escrit *reiterato*).

Marca bé el matís distintiu entre *tornar* i *retornar* la cita de BMetge: «tro que sia *tornada* la pols en la sua terra --- e l'espirit *retorn* a aquell qui l'ha donat» (*Somni* I, NCL., 21.15). 'Restituïr, tornar una cosa': «la ovella, que era perduda --- és estada *retornada* al remat, en los muscles del pastor ---», BOliver (*Excitatori*, NCL., 21).

Per altra banda: 'fer tornar en si, fer reprendre forces': «--- caygué sobre lo cors smortida --- per los metges ab aygues cordials e altres coses fon *retornada*» en el tràgic epíleg de JnMartorell al seu *Tirant* (Ag. IV, 361.9); «aquestes paraules feren *retornar* en vida», *Decam.* V, § 1, 295.5; «atenen que per lo mal de la mar era malalta [la noia raptada per uns navegants], fins tant que fos bé *retornada*, acordà de fer-la anar en una bella casa ---», *Decam.* VI, § 6, 318.10 (vertint «infino a tanto che piú forte fosse»); «*retornar* de mort a vida»; «*retornar* lo ànimo: reducere animum; *retornar*: revenio; revertor; redire; repeterer», JnEsteve (*LiEleg.*); «ara qu' a la senyoria vostra no resta sinó de rebre la possessió de domini de tot l'Imperi ---, re-

tornat a mi, que sou sustentació de ma vida, vos promet de fer renunciar-vos la corona de l'Imperi», *Tirant* (Ag. IV, 300). «No us *retorna* aqueixa olor?», Genís Aguilar (*La Castanyada*).

Retorn. Encara que, a diferència del fr. *retour*, it. *ritorno*, angl. *return*, expressions úniques, el cat., més ric de mots i més distingidor, disposa de dos abstractes, *tornada* i *retorn*, aquell és el normalment usat per indicar, en termes generals i planers, l'acció de revenir, tornar a venir, fer el viatge de vinguda al punt de partida; fóra un imperdonable calc de les llengües estrangeres ampliar l'ús de *retorn* fins a fer-lo equivalent d'aquelles expressions forasteres; *retorn*, però, és expressió legítima en certes accs. figurades, especials o tècniques, en particular el fet de retornar mercaderies, de trànsit repetit, de represa: *el retorn anyal de les estacions*, el retorn d'un benestar físic, d'un sentiment (*retorn de la salut, el retorn de l'amor*).

L'acc. comercial es documenta ja a princ. S. XIV: «la roba que la nau o leny portà al *retorn* del viatge», *Consolat de Mar*, § 251 (Pard., p. 357); «que pusquen penre lenya en los *retorns* de les bèsties», doc. ross. de 1321 (*InuLC*); «*retorn* de present: apophoretum», Busa-N. També és bon català l'ús de *tornar* substantivat, i així l'única expressió catalana, en els pagaments de viatges, és *billet d'anar-i-tornar* (esperem que no sobresvisquin ja les horrenes castellanades i francesades que circularen tant fins a mj. segle *ida i vuelta*, amb la vergonyant adobassada *idivolta, o alerretur*); o, abreujat, «pendré *anar-i-tornar*», «despatxi-li *anar-i-tornar*».

Peculiar de Cerd. i Ross. és l'acc. 'revolt, tombant, recolzada' en un camí ral o carretera: «el camí surt a la *ruta* en el *retorn* del Cortal» Er; «El *retorn dels Citerers*: el gran revolt últim i més alt cap a l'E. abans del Coll de Pimorèn (Portè); *Retorn de Forats* gran marrada que fa el camí del bestiar dins el terme d'Angostrina, 1959; «*lu retorn* d'en Mataburros» dins el terme de Torderes (1960).

Retornament [fi S. xv, Fc. Alegre, DAg.]. *Retorna* 'regolfada en el curs del riu' és el que diuen a la Ribera d'Ebre (*torna*, supra, més riu amunt): exs. en Bladé Desumvila (*Top. de Benissanet*, §§ 16ss.); «l'anomenada *Caldera de Mall, retorna* profunda, davant de la gran sènia de les Vilanoves, a Benissanet i Móra, i davant per davant del Castellet de Banyoles», «al final la barca, entrarà en alguna *retorna* propícia i fora de perill», Bladé (*Benissanet*, 71, 121). No confonguem amb *remulla* (MOLL). *Retornada. Retornadis. Retornador* («una fresca *retornadora*»). *Retornera*.

Trastornar tingué antigament el sentit de 'controvertir, contradir' (cf. oc. ant. *trastornament* «controverse, différend», PDPF). «car femna vil menys val / que dolor sobre mal / --- / no crey qu'om me'n *trastorn* / que femna a migjorn / vos farà llum tener; / e messonja, del ver / ---», Cerverí de Girona (*Maldit ben dit*, c. 1270, v. 73); també refl.: «no me'n *trastornaria*» 'no me'n desdiria', *Decam.* IV, § 2, 243.32 (trad. *riivolgerebbe*, ed. 1961, 264.15). Registrat pels diccs. des del de rims de JMarc («*trestorna, trestorn*, 485,